

Tilburg University

Rechtsstaat en succes? Echtscheidingsrecht als voorbeeld

Barendrecht, J.M.

Published in:
Nederlands Juristenblad

Publication date:
2002

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Barendrecht, J. M. (2002). Rechtsstaat en succes? Echtscheidingsrecht als voorbeeld. *Nederlands Juristenblad*, 2129.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Rechtsstaat en succes?

Echtscheidingsrecht als voorbeeld

De rechtsstaat doet het niet meer zo goed. Over de hele linie zijn er problemen, al worden die soms overdreven. Die problemen blijken moeilijk oplosbaar voor de mensen die in de rechtsstaat werken. Enerzijds weten zij er het meeste van, anderzijds zijn hun met veel toewijding aangeleerde denk- en werkwijzen ook een deel van het probleem geworden. Dan is het moeilijk om niet terecht te komen in een spiraal van ontkenning, frustratie, of zelfs het tegenhouden van noodzakelijke verandering. Eén denkwijze die juristen dwars zit, is dat wij altijd kijken naar wat er mis gaat. Daardoor missen we de succesverhalen, die er ook zijn. Succes waarvan we kunnen genieten, waarmee we trots naar buiten kunnen treden en waar we van kunnen leren. Wilt u het horen? Of bent u zo ver dat u recht en succes niet meer met elkaar in verband kunt brengen?

Eén van de grootste succesverhalen van de afgelopen decennia is het echtscheidingsrecht. Daar verwerkt de rechtsstaat grote aantallen moeilijke en emotionele geschillen, waarbinnen de levens van mensen ingrijpend veranderen en waarin het om veel geld gaat. Dat gebeurt tegen verhoudingsgewijs lage kosten en met weinig klachten van afnemers. Terecht, want het welzijn van de meeste afnemers is er enorm op vooruitgegaan. De langjarige veldslagen van vroeger, waarin mensen hun vorige leven vernietigden en een deel van hun toekomst daarbij, zijn teruggebracht tot zware maar dragelijke problemen van het opnieuw inhoud geven aan de relatie. Miljoenen Nederlanders komen nu wezenlijk beter tevoorschijn uit de moeilijkste crisis van hun leven.

Wat verklaart dit succes? De recente historie van dit rechtsgebied toont vijf grote veranderingen. De mensenrechten betekenden dat mensen hun werkelijke belangen op de agenda kregen, ook waar wettelijke regels daaraan in de weg stonden. Nu worden alle belangrijke beslissingen rond echtscheiding genomen op basis van een afweging van belangen. Veel minder geanalyseerd is een tweede, misschien nog wel wezenlijker verandering. Het echtscheidingsrecht is stapsgewijs vrijwel volledig ontdaan van schuldvragen. Eerst is de beoordeling van het gedrag van de echtelieden verdwenen uit de criteria voor echtscheiding. Vervolgens is wangedrag geschrapt als verweer. Het vroegere gedrag van de echtgenoten heeft ook bijna geen invloed meer op andere beslissingen, zoals die over alimentatie. Ten derde worden mensen steeds beter begeleid in de processen die zij doormaken, van rouwverwerking, via onderhandeling met de ex-partner tot het vormgeven aan een nieuwe toekomst. Die betere begeleiding komt deels van andere hulpverleners, maar ook van juristen die zich opengesteld hebben voor nieuwe methoden om deze processen te faciliteren. Wat hulpverleners, mediators, advocaten en rechters doen, loopt in elkaar over en vult elkaar aan. In de vierde plaats is de vaststelling van de alimentatie vergaand genormeerd, en de omgang met kinderen in iets mindere mate. Daar staan de belangen van partijen recht tegenover elkaar, en het oude systeem ontaardde te vaak in een mensonterende uitruil van contact met kinderen tegen geld. Als partijen zelf niet direct tot een oplossing kunnen komen, hebben zij nu duidelijke objectieve criteria waarop zij zich kunnen richten. De laatste wezenlijke verandering is die in de procedure: laagdrempelig, weinig stappen, snelle beslissingen over de werkelijke belangen en nauwelijks formele zijsporen.

Ieder van deze veranderingen lijkt gedreven door andere oorzaken en actoren: mensenrechtenjuristen vonden Straatsburgse rechters die durfden; politici en maatschappij haalden echtscheiding uit de schuldsfeer; juristen gingen zich interesseren voor de menselijke processen in plaats van ze als complicaties te beschouwen; rechters wilden gelijkere en efficiëntere alimentatiebeslissingen; iedereen wilde goedkopere, kortere en minder formele procedures. Toch zit er een lijn in, die eigenlijk helemaal niet zo verrassend is. Ieder van deze vijf veranderingen sluit naadloos aan bij wat de handboeken zeggen over het hanteren van conflicten: focus op belangen, en niet op posities; beschuldig niet; zoek creatief en vrijuit naar win-win oplossingen; sluit aan bij de belevingswereld van partijen en de processen die zij doormaken; vind objectieve verdelingscriteria als belangen tegengesteld zijn; communiceer open

en informeel. Het is niet zo gek dat de mensen in de echtscheidingspraktijk zich conform die adviezen zijn gaan gedragen.

Wel heel verrassend is dat recht en rechtspraak zich ook naar die adviezen hebben gevormd. De handboeken conflicthantering laten zien hoe mensen zelf hun conflict kunnen oplossen, eventueel met een mediator. Als dat niet lukt, ga je naar de rechter, die het conflict oplost volgens zijn eigen juridische methoden. Daar gaat conflicthantering verder niet over. Het echtscheidingsrecht laat echter zien dat het enorm verschil kan uitmaken welke juridische methode wordt toegepast. Die methode kan ingrijpend veranderen. Recht kan veel dichter gebracht worden bij wat mensen in een conflict nodig hebben.

Succes moet worden gekoesterd en doorgetrokken. Het echtscheidingsrecht kan nog beter. Sommige vaders, moeders en kinderen gaan er nog aan kapot. Zittingen verlopen soms nog ongelukkig, mede door de krappe tijd die gerechten er voor nemen. Bemiddeling kan nog professioneler en rechterlijke tussenkomst nog meer facultatief. Als 'geschillen terugduwen de maatschappij in', zoals het credo nu is op Justitie, maar niet ten koste gaat van de goede toegang tot de echtscheidingsrechter, die een wezenlijk deel van het succesverhaal lijkt te zijn.

De vraag is vervolgens of dit succes herhaalbaar is. Kunnen dit soort 'toevallige' veranderingen ook bewust worden geregistreerd? Kan de succesformule worden gekopieerd naar andere rechtsgebieden, zoals het arbeidsrecht, conflicten in rechtspersonen of bouwvergunningstruzies? Is het daar ook mogelijk toetsing aan gedragsnormen te vervangen door een meer op de toekomst gerichte belangenafweging? Of is 'beschuldiging' daar essentieel? Wat is de interactie tussen mediation en de juridische omgeving? Willen rechters en advocaten ook op andere terreinen meedenken over nieuwe rollen? En natuurlijk: zijn er andere succesverhalen, waarvan we andere dingen kunnen leren?

Maurits Barendrecht